

КОМУНАЛЬНИЙ
ЗАКЛАД КУЛЬТУРИ
«ЖОВТВОДСЬКА ЦБС»

Комунальний заклад культури
«Жовтводська ЦБС»
Центральна бібліотека
Методико-бібліографічний відділ

Цвіт народної мудрості

Методичні

поради

м. Жовті Води
2015 рік

Методичні поради «Цвіт народної мудрості» адресовані бібліотечним працівникам на допомогу організації діяльності з питань популяризації літератури по народознавству.

*«...і як би не змінювався світ,
куди б не закинула тебе доля,
завжди зберігай у серці ті
духовні скарби, які дісталися
тобі у спадок від попередніх поколінь»
А. Сокіл*

Народні свята й обряди – один з важливіших елементів духовної культури народу. Вони беруть свій початок з дохристиянських часів, коли наші предки вірили в сили природи, сонце, вітер, вогонь, дощ. Прадавні обряди тісно пов'язані з порами року та відповідною до них працею в полі та господарстві. Це були весняні, літні, осінні, зимові, а також родинні свята. З часу прийняття християнства упродовж віків різні вірування, традиції і звичаї наших предків злилися з християнськими обрядами в одну гармонійну цілість і надійно оберігають духовний зв'язок.

Багатющий скарб звичаїв нашого народу ми отримали в спадок і мусимо зберегти його та нічого не втративши передати іншим поколінням, щоб не переривався зв'язок поколінь, щоб зберегти генетичну пам'ять нашого народу.

Бібліотеки повинні сприяти процесу відродження, як центри народознавства, осередки відродження тих народних традицій і звичаїв, якими жили наші предки. Популяризуючи та розповсюджуючи українські звичаї, обряди, традиції, розвиваючи інтерес читачів до народознавства необхідно привернути їх увагу до фондів бібліотек шляхом організації наочних форм. Пропонуємо тематику для організації в бібліотеках куточків народознавства, книжкових виставок, календарів народних прикмет, переглядів, бібліографічних оглядів:

- «Мандрівка в глибину народних звичаїв»,

- «Всім на світі до вподоби український давній побут»;
- «Духовна криниця українських традицій»;
- «Українські вишиванки – наче райдуги світанки»;
- «Від Різдва до Меланки звучать щедрівки та колядки»;
- «Мудрість народних звичаїв»;
- «Зелені свята: мозаїка народних звичаїв»;
- «На калину роса впала в нас на вулиці Купала»;
- «Великдень всіх на гостину просить»;
- «За народним календарем»;
- «Духовна криниця українських традицій».

За допомогою різних форм індивідуальної і масової роботи бібліотеки можуть розкривати питання з історії українського народу та приділяти увагу популяризації та відродженню народних обрядів, традицій, звичаїв. Серед популярних заходів – посиденьки фольклорні, святочні, театралізовані свята, свята-реставрації народних традицій, Андріївські вечорниці, свято дівочої долі(присвячене Катерині), конкурси, етнографічні вечори, вечори народних жартів, інтелектуальні ігри, народознавчі лото, які можна провести під такими назвами:

- «Цілющі джерела українських традицій»;
- «Немає переводу добрим звичаям народу»;
- «Вінок калиновий сплітаю із звичаїв рідного краю»;
- «Рослини в побуті та звичаях українців»;
- «Радість Різдва хай всю родину теплом і світлом окриляє»»;
- «Від Різдва, свята гождого, до Водохреща Божого»;
- «Звеселіла наша хата – надійшли Різдвяні свята»;
- «Колядують зорі на Різдво Христове»;
- «Меланка ходила , Щедрівки носила»;
- «Весна пробуджує від сну всю землю чарівну»;
- «Зимонька, прощавай, весну-красну зустрічай»;
- «Масляна до нас прийшла, млинців гору принесла»;
- «От вже й Масляна прийшла, зиму з двору прогнала»;
- «Рік у рік любов Господня творить свято Великодня»;
- «Ой , земле, радістю умийся прийшла до нас зелена Трійця»;
- «Прощайте, свята Великодні, Пасхальні! Заходять Зелені свята величальні!»;

- «На калину роса впала – в нас на вулиці Купала»;
- «Чари купальської ночі».

Щоб ознайомити читачів, дитячого та юнацького віку, з давніми обрядами пошанування природи, виховувати етнографічну культуру, дбайливе ставлення до навколишньої природи бажано провести свято віночка «Вінок та його захисна сила», або «Звиваються у віночки дванадцяти трав голосочки», яке може бути присвячене Зеленим святам або святу Івана Купала. Під час проведення заходу можна організувати різноманітні конкурси, літературну гру «Квіти в українському в українському віночку», ігри – змагання:

- на знання прислів'їв та приказок, пов'язаних із вінком;
- чий вінок кращий;
- прикрась віночок стрічками;

Український вінок – символ вічного коловороту життя. Зазвичай він виплітався з живих квітів і прикрашався різнокольоровими стрічками. Багато квітів у вінку (барвінок, безсмертник, цвіт вишні та яблуні, ружа, мальва, півонія, любисток і васильок, ромашка), і всі вони мають певне змістовне значення. Тому в бібліотеках можна організувати майстер-клас з плетіння українського віночка, а також народознавчі оповідки по популяризації літератури в якій розкриті значення квітів.

Кожен народ має свої святині, свої символи опоетизовані образи дерев, квітів, птахів, тварин. У нашого народу – це калина, верба, тополя, дуб, чорнобривці, мальви, барвінок, червона рута, волошки...

Вони віддавна уособлюють красу України, духовну міць її народу, свідчать про любов до рідної землі.

Завжди любили люди цілющу **красуню калину**, яка є символом дівочої краси, ніжності. Вона росла біля кожної хати. Красива вона і в пору цвітіння, і коли багрянє восени листя, і взимку, коли на тлі білого

снігу червоніють її ягоди. Дівчата вишивали на сорочках калину, її вплітали у віночок. З гілочки калини батько синові робив сопілочку, а слабеньким дівчаткам-немовляткам робили колисочку із калини. Калину оспівують у піснях, про неї складено легенди. Оспівана калина у поезіях Т. Г. Шевченка, І. Франка, Л. Українки. До речі, Л. Українка написала вірш "Калина" після похорону свого коханого С. Мержинського. У цьому вірші вона вилила свій біль. Кущ калини садили на могилі козака або чумака, який загинув.

Здавна у нашому народі найбільш шанованим деревом є **верба**. "Без верби і калини - нема України", - говорить в народній приказці. Важко уявити нашу землю без верби. У нас її росте близько 30 видів. Говорять: "Де вода, там і верба". Вона своїми коренями скріплює береги, очищає воду. Коли копали криницю, то кидали шматок вербової колоди для очищення води. У відро з водою клали вербову дощечку, а на неї ставили кухлик для пиття води. Це була своєрідна народна гігієна. Тиждень перед Великоднем називається вербним. Тоді освячують вербу. У багатьох селах України садили гілочку свяченої верби. Вважалося, що така верба є особливо цілющою.

Одним з найулюбленіших символів-оберегів є **барвінок**. Цю рослину назвали так на честь кохання юнака Бара і дівчини Вінки. Барвінком прикрашають весільний коровай, його садять біля хати. Барвінок вплітають дівчата у віночок. Вінком, сплетеним із барвінку, прикрашали голову молодій на весіллі. Разом з ягодами калини, колосками жита, васильками, барвінком прикрашали весільне дерево-гільце, використовували в інших весільних ритуалах. Він зеленіє навіть під снігом. Живучість і витривалість барвінку, краса його цвіту оспівані в багатьох народних піснях. Барвінок є символом кохання, молодості і шлюбу.

Символом сили, могутності, довголіття є **дуб**. Дуб живе довго.

Відомий в Україні 1300-річний Дуб, який росте в урочищі Юзефин Рівненської області. У селі Верхня Хортиця росте 800-річний дуб, під яким, за переказами відпочивали Т. Шевченко, І. Рєпін, М. Лисенко. Обхват його стовбура - 8 метрів. Дуб - дерево замовлянь, у нього наймогутніша влада над лихими силами. Матері своїм синам на сорочці вишивали листя дуба, щоб син був сильним, міцним. Спали на дубових меблях, які, за повір'ям, додавали під час сну сили. Дуб, як і інші наші

народні символи, має лікувальні властивості. Розширити знання читачів-дітей та юнацтва про рослини – символи України; збагатити їх знання про чудодійні обереги нашого життя – рослини, формувати естетичні смаки; уміти бачити красу, велич рідної природи; зберігати народні звичаї і традиції допоможуть ігри – вікторини, літературно-музичні композиції, вечори-розповіді:

- «Рослини в українських прислів'ях та приказках»,
- «Рослини в побуті та звичаях українців»,
- «Ой, стелися, барвіночку, не коренем – листом»,
- «Там бере початок Україна, де росте біля хати калина»,
- «Рослини-символи України»,
- «Де сріблиться вербиця, там чиста водиця»,
- «Зелені обереги України»,
- «Хай росте калина і шумить зелена».

Тваринні символи України тур, кінь, птахи: зозуля, лелека, журавель, ластівка, соловейко, для читачів дитячого віку можна провести презентації, інформіни, ігри ерудитів, бліц-вікторини, «Птахи в українському краєвиді», «Символи птахів в українських народних баладах». «Тварини символи та обереги».

Для користувачів широкого кола бажано провести посиденьки «Бабусина скринька», під час якої бібліотекарі можуть познайомити читачів з місцевим фольклором, старовинними обрядами, прикметами,

показати народний одяг із старовинної скрині. В усі часи оберегом для людини був одяг. Він прикривав не лише від холоду, а й від недоброго ока. Раніше вишивалися комір сорочки, низ і манжети рукавів. Таким чином, вишивка ніби обрамляла тіло людини й захищала її від зла. Вишиванка - символ здоров'я, краси, щасливої долі, родової пам'яті, любові, святості, оберіг. Народ ставився до вишиванок як до святині. Вони ревно зберігалися й передавалися з покоління в покоління, з роду в рід як рослинні реліквії. За традицією, матері вишивали сорочки та рушники своїм дітям, дівчата, готуючи придане, вишивали своїм нареченим сорочки на знак вірності й кохання. Вишивка на грудях захищає душу людини від руйнування, занепаду.

Казковими візерунками прикрашали сорочки, намітки, очіпки-прагнули до краси, до самобутності. Готували дівчата й собі до свят найкращі вбрання, вишиваючи нитками, гаптуючи сріблом, золотом, бісером, перлинами, коштовними камінцями .

Рушники супроводжували людину все життя – від народження до останнього шляху. В українських народних обрядах рушники є символом злагоди, краси та добра. Аж до наших часів збереглося ритуальне використання рушників. Вони були необхідним складником наших традицій і прикрашали своєрідним орнаментом, пов'язаним з культом сонця, місяця і зірок. Рушники, що були оберегом, розвішували на покуті, над вікнами та на стінах. Як декоративна оздоба, рушник, надавав хаті святковості, урочистості, національного колориту. Вони вражали багатим декором, соковитістю барв, розмаїтістю орнаменту, що мав глибоку символіку.

"Хай стелиться вам доля рушниками!" - кажуть, бажаючи людям щастя, добра, миру, злагоди та любові. Вишивки – це символи , що

усоблюють мир, щастя, радість. У мереживі ниток втілюється краса душі людської, її думка.

В бібліотеці бажано організувати свято «Батьківщино моя вишивана», в рамках якого оформити виставку вишитих виробів читачів. В усі часи вишитий рушник, сорочка, служили оберегами. Ознайомити читачів з історією вишитих рушників, українських сорочок, картин, продемонструвати всю красу і чарівність української вишивки допоможуть літературно-народознавчі етюди «А на тих рушниках земля рідна моя», або «А на цих рушниках Україна моя», «З рушником у дорогу», «На рушниковому крилі», «Рушниками доля стеле шлях, в серці вигаптовує стежину», «Жовтоводські вишиванки – наче райдуги світанки», вечори народної творчості «Дивосвіт створений руками земляків», «Хвала рукам, що творять диво», виставки-ярмарки, виставки-хобі. «Жовтоводські візерунки».

Хата — житловий простір людини, місце родинних обрядів, символ

добробуту. У хаті втілювався весь життєвий простір і світоглядний космос українця. Як увесь світ поділяється на три частини: земну, підземну і небесну сфери, так і хата відображає ці сфери буття: стеля — небесний духовний світ

(сволок із сакральними знаками, божниця у кутку); стіни, вікна, двері — символи земного сучасного реального життя й спілкування з іншими людьми; нижній ярус з підпідчям і лавами, поріг уявлялися як межа земного й підземного світів. Недаремно кажуть: "Моя хата небом крита, землею підбита, вітром загороджена". Оздоблення хати як зовні, так і всередині мало не тільки естетичне значення, але й виконувало певні інформативні та магичні функції. Наприклад, обведення побіленої хати кольоровою фарбою внизу має ті ж властивості, що й замкнене коло — оберігати від злих духів та різних напастей всю родину. Чисто вибілені українські хати, підмальовані орнаментами, приваблювали

своєю мальовничістю. Недаремно Т.Шевченко писав: «Село на нашій Україні, неначе писанка село». Особливо яскраво прибиралася хата на свята: господиня розмальовувала піч або розклеювала витинанки, вивішувала на жердинці святкові хустки, увітчувала житло запашними травами, прикрашала різьбленими прикрасами та керамічним посудом. Сучасні українці живуть в комфортабельних квартирах, будинках з водопостачанням, світлом і часто на мають уявлення про житло своїх предків. Зазирнути в минуле, висвітлити українське народне житло у синтезі побутового, архітектурного і естетичного аспектів. Розкрити зв'язок естетичного образу української хати з духовною сутністю народу, його історичною пам'яттю, допоможуть народознавчі екскурси, експозиції, калейдоскопи, ретро-мандрівки:

- «Чим багата українська хата»;
- «Обереги моєї оселі»;
- «Чарівний світ домашніх речей»;
- «Домашні святині та обереги»;
- «Традиційне житло і побут українців».

Українська кухня створювалася протягом багатьох століть. Вона відбиває не тільки історичний розвиток українського народу, його звичаї і смаки, а й соціальні, природні та кліматичні умови. Завдяки географічним умовам населення України має змогу вживати продукцію як рослинного, так і тваринного походження.

Літописи, а також археологічні розкопки свідчать про багатство і різноманітність страв, які готували українці в IX – XI століттях. Саме з тих часів дійшли до нас славнозвісні українські паляниці та пампушки, пироги, калачі, галушки, млинці, гречаники, печеня та смаженина, узвар. Здавна полюбили українці гарбуз, готуючи з нього смачну молочну кашу з пшоном. Нагадати читачам історію розвитку української кухні, познайомити з рецептами страв, виховувати

національну свідомість допоможуть свято «Традиції української кухні», вікторини «Стародавня кухня України», «Відгадай страву».

Упродовж багатьох століть народ створював своє геніальне просте й величне мистецтво: казки, биліни, думи і пісні, виникнення яких пов'язане із трудовими й обрядовими процесами. Ці твори передавалися з уст в уста, переходили із покоління в покоління. Народне мистецтво – це наша спадщина, яку ми також маємо передати наступним поколінням.

Пісня завжди була для українського народу тією живою водою, що підносила дух, несла віру й надію протягом усього існування нашого народу, пісня – одне з найцінніших духовних надбань нашого народу. «Дзвенить піснями Україна!» – писав М.В.Гоголь. І справді, сьогодні їх співають всі і всюди. Кожна пісня має свій сюжет та яскраво відрізняється від іншої. З метою формування розуміння, що українська пісня

– скарб, розвитку знань про красу й багатство пісень, про жанри і тематику, виховання любові до рідної пісні, висвітлювати цю тему бібліотеки можуть у таких заходах:

- літературно-музичний альянс «Ми українці, велика родина, мова і пісня у нас солов'їна»;
- музичні асорті «Краса і розмаїття українських пісень», «Велич української пісні»;
- музична композиція «І там де звучить рідна пісня – живе український народ». «Від пісні до пісні, від серця до серця». «Чари української пісні»;
- музично - літературні етюди, альманахи «Я бачу світ через пісні», «Пісні твої дивують здавна світ», «Піснями славиться наш рід», «Пісні батьків – це світу відкриття», «Співай пісні, що час дарує нам», «Світова слава української пісні».

Під час проведення цих заходів можна організувати пісенну вікторину, конкурси «Згадай і заспівай», «Пісенна пантоміма», «Пісня ожила», «Українські пісні», «Музичний діалог», «Розповідь легенд про виникнення пісень».

З раннього дитинства до глибокої старості людина володіє неоціненим скарбом – мовою. Мова – це єдине знаряддя для засвоєння минулого, культури, думки, це місток до майбутнього. Показати красу рідної мови, дати уявлення про складний шлях народу у збереженні рідної мови, культури, історії, прищеплювати дітям і підліткам любов і пошану до рідної мови, розвивати почуття естетичної насолоди у сприйнятті рідного слова, можливо при проведенні зоряних годин «Мовонька моя ти калинова, звита із любові і добра», «Краса і сила рідної мови», ерудит-лото «Магічне царство мови», свята рідної мови «Мова барвіста, мова багата, рідна і тепла як батьківська хата», інтелектуально-філологічної гри «Сяй і квітні рідна мова», лінгвістичних цікавинок «Весела плутанина», мовного круїзу «Душа народу бринить у слові».

Під час популяризації літератури, яка розкриває багатоаспектність українських традицій, звичаїв, обрядів, бібліотекам необхідно координувати свою діяльність з фольклорними колективами КЗК БК «Родина», КЗК «Дитяча музична школа», КЗК «Міський історичний музей ім. Ю.Пригожина», гуртками Центру дитячої творчості та висвітлювати в ЗМІ, в соціальних мережах, на сайтах Виконкому Жовтводської міської ради, КЗК «Жовтводська ЦБС».

Пропонуємо під час проведення масових заходів по народознавству використовувати фрагменти відео фільмів:

- Борщ та каша – їжа наша (українські народні страви)
<https://www.youtube.com/watch?v=hLUBjvAvjzo>;
- Весняний свято лік <https://www.youtube.com/watch?v=-1d1tsT6W9E>;
- Гей, вдарте в струни, кобзарі(українські музичні інструменти)
<https://www.youtube.com/watch?v=CGu3D1o0NnA>,
<https://www.youtube.com/watch?v=sQ45z4V5LOM>;
- Наша дума, наша пісня не вмре, не загине (особливості українських пісенних жанрів)
<https://www.youtube.com/watch?v=uYCaiJ-aNls>;

- Новий рік (зимові українські свята)
<https://www.youtube.com/watch?v=e2Fah0iGzvs;>
- Ой плету-плету віночок, водою пускаю...(традиційні українські обереги)
<https://www.youtube.com/watch?v=ewcjXCVg94Q;>
- Ой щедрик-щедрик вже приходить
[https://www.youtube.com/watch?v=S5LPeRGR6xg,](https://www.youtube.com/watch?v=S5LPeRGR6xg;)
- Осінь настає, листя опадає...(осінні українські свята),
- Розмалюю писанку, розмалюю
<https://www.youtube.com/watch?v=jU644ZPXBfs;>
- Смерекова хата, батьківський поріг (традиційне українське житло)
<https://www.youtube.com/watch?v=JpIJm1CLTbc;>
- Сорочку мати вишила мені (українське національне вбрання)
<https://www.youtube.com/watch?v=wIXUr4UvDTA;>
- Танцюй, дівчинонько, доки молоденька (українські народні танці)
<https://www.youtube.com/watch?v=BhhN4m5B2pU;>
- Хто зі мною на рушничок стане?(українські весільні традиції) [https://www.youtube.com/watch?v=IqreFW_ZZ3E.](https://www.youtube.com/watch?v=IqreFW_ZZ3E)

Свята, традиції, звичаї українського народу

Зимовий цикл свят

Зимовий цикл обрядовості припадає на поворотний момент у природі – зимове сонцестояння та на початок нового року, коли у людини виникає природне бажання передбачити майбутнє й водночас вплинути на нього. Взимку майже щодня свято. Зимові свята починаються 4 грудня зі свята Введення в храм Пресвятої Богородиці. Із цього дня починає спочивати земля, яку не можна копати лопатою аж до Благовіщення -7 квітня.

Обряди зимового циклу пов'язані не тільки з періодом очікування весни, як часу сівби, а й з давніми міфами про народження Всесвіту. У

зимовому циклі простежується двочастинна структура давньої обрядовості : зустріч – проводи. Зимовий цикл свят є найбільш популярним і очікуваним в народі. Вони пов'язані з приємними сюрпризами, надіями на чарівне виконання бажань. Веселі зимові свята відмічають і дорослі, і діти. Вони супроводжуються пустощами, розвагами, жартами, піснями, У ці дні загадують бажання, замовляють подарунки, гадають на майбутнє, в обрядах зимових свят багато колядувань, щедрувань, ряджень.

7 грудня – День Святої Великомучениці Катерини. З цього дня у природі зазвичай починалися люті морози. В народі казали: « Як Катерина по воді, то Різдво по льоді» Колись наші предки вважали його святом долі з молодіжними обрядодійствами та забавами, але з християнства з ним співпав день Святої Катерини – заступниці шлюбу та нареченої. Катерина вважається покровителькою вчителів, освічених людей та науковців.

13 грудня - День Святого Андрія Первозданного.

Під Катерину та на Андрія дівчата ворожать на свою долю, а парубки теж загадують на майбутніх жінок. Колись вечорниці були улюбленою розвагою. На них молодь ближче знайомилася і вибирала собі пару. Кожне село і навіть вулиця мали свою хату для вечорниць. Господиня ще за два дні варила узвар та картоплю на вареники. Дівчата приходили заздалегідь, щоб допомогти господині приготувати святкову вечерю. Після заходу сонця надходили парубки, розсідалися по світлиці, і тоді розпочиналося дійство.

17 грудня – День Варвари Великомучениці. Народна легенда гласить, що свята Варвара Великомучениця була така мудра на вишивання, що вишила ризи самому Ісусові Христу. А ще її вважають покровителькою і захисницею гірників всього світу. Художні і скульптурні зображення святої Варвари можна зустріти не тільки в численних храмах, але і в шахтах багатьох європейських країн, а також серед культурної спадщини предметів гірничого мистецтва. Варвари – день повороту на весну. Приповідка каже, що «Варвара ночі урвала, а дня приточила».

19 грудня – День Святого Миколая Чудотворця - одне з найбільш шанованих християнських свят. Святий Миколай зараховується до ліку святих як такий, що опікується воїнами, водіями і подорожуючими, допомагає бідним у скруті, вважається покровителем дітей та студентів, моряків, торговців. Православні Християни його пам'ятають і шанують як історичну особу та великого святого – а в інших країнах світу він став прообразом міфічної фігури Санта Клауса. День Святого Миколая найбажаніший день для дітей. Напередодні свята діти згадують усі свої добрі і злі вчинки, вважають чого більше.

Чи буде подарунок а чи може різка? Але в ніч на 19 грудня до кожної дитини приходять святий Миколай і кладе під подушку подарунки. Бо знає святий Миколай, що всі малі діти чемні й добрі, мають добрі серця, люблять свій народ і свій край.

7 січня – Різдво Христове. Це велике християнське свято

Народження Ісусу Христа, незвичайної події, що від неї весь християнський світ веде тепер літочислення. Різдвяні свята оповиті безліччю прекрасних традицій, які мають свої важливі символи. Всі вони надають святу неповторного настрою, особливого духу урочистості. Розпочинається святкування Різдва із Святого вечора (6 січня) – вечора напередодні великого свята. Це дуже особливий вечір, коли із появою на небі першої зірки(вона є символом тієї зірки, яка принесла

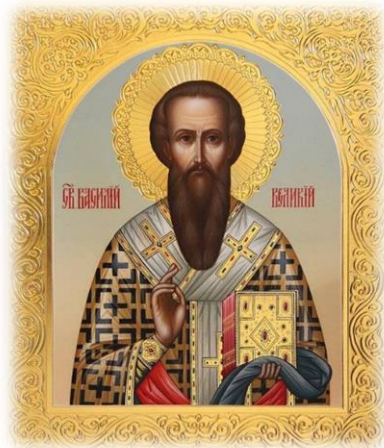

людям звістку про народження Христа) за столом збирається вся родина. Святий вечір називався ще Колядою, багатою Кутею. До нього ретельно готувалися, : розтоплювали піч 12 полінами, що висушувалися 12 днів, пекли й варили 12 ритуальних страв, вечеря була багата, але пісна. Із Святвечором пов'язаний обряд приготування першої куті. Після вечері діти мали віднести обрядову їжу своїм хрещеним. Звичай нести вечерю хрещеним зберігся й до наших днів. На Різдво страви вже були скромні: м'ясо, холодець, ковбаси. Починаючи від Святвечора і аж до Водохрещі колядували та щедрували – співали ритуальних пісень-побажань господарям осель та їх домочадцям. Колядників пригощали, віддячували, чим Бог послав. Могли запросити і до столу.

13 січня - Преподобної Меланії Римлянки. Народні назви свята - Меланки,, Щедрий вечір, Щедра Кутя. Друге свято різдвяного циклу. У давнину цей день завершував рік, а наступний за ним Василя – відкривав новий. Саме через те вечір 13 січня повинен бути багатим, тобто

щедрим, щоб наступний рік був таким же. Щедрий вечір – свято на яке готували другу обрядову кутю – Щедру. Звечора і до півночі оселі обходили щедрувальники. Дівчата ворожили так само, як і на Андрія.

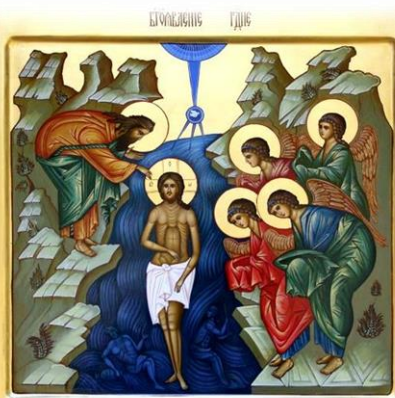
14 січня – День Святого Василя Великого. Василь вважається покровителем землеробства. Цей день присвячується гаданню, оскільки вважалося, що гадання на День Василя завжди збуваються.

14 січня - Старий Новий Рік. Це свято починається з обряду посівання, справа ця суто чоловіча(головним чином хлопців-підлітків). Починають обряд

зрання, символічно сіючи хлібні зерна(як символ життя), і бажаючи господарям щастя, здоров'я, щедрого врожаю, промовляючи при цьому всілякі поздоровлення та побажання. Частіше формула цих поздоровлень була короткою: «Сію, сію, посіваю, з Новим роком вас вітаю!». Найчастіше посівають пшеницею, можна посівати житом, ячменем, вівсом. Не посівають горохом і гречкою.

18 січня – Надвечір'я Богоявлення. Напередодні Водохрещі святкується «Голодна кутя», або другий Святий вечір. У цей день віруючі нічого не їдять – постують. Сідають вечеряти, коли вже засяє вечірня зоря. На вечерю готують третю й останню кутю новорічних свят. Називається вона голодною тому що з цієї пори і до наступного дня, доки не освятять воду в річці, люди не їли; подають пісні страви – смажену рибу, вареники з капустою, гречані млинці на олії, кутю та узвар. Решту вечері віддають свійським тваринам. Власне, це був останній день колядок.

19 січня – Богоявлення Господнє. Хрещення Господа бога і Спаса Нашого Ісуса. День прийняття Ісусом Хрещення на річці

Йордан від Івана Хрестителя. Народні назви свята – Водохреще, Йордан. Вважається що на Водохрещі з опівночі до опівночі вода набирає цілющих властивостей і зберігає їх протягом року, лікуючи тілесні та духовні хвороби. День починається богослужінням, після якого священник і громада зі співами йдуть до водоймища. Там знову відбуваються богослужіння, і священник занурює у воду хрест. Після Водохрещі мали слабнути морози. Тому казали: «Тріщи не тріщи, а вже минули Водохрещі». З цим днем пов'язані й деякі прикмети:

- «На Водохрещі день теплий – буде хліб темний»,
- «Якщо похмурий день - хліба буде вдосталь»,
- «Йде лапятий сніг – на врожай»,
- «Якщо зоряна ніч – вродять горіхи і ягоди»

Прислів'я, приказки та народні прикмети про зиму

- Багато снігу — багато хліба;
- Був уночі іній — вдень сніг не випаде;
- У холод кожен молод;
- Узимку сонце крізь плач сміється;
- Зима з снігами — літо з хлібами;
- Зима засніжена — літо дощове;
- Зимове сонце, як мачушине серце: світить, а не гріє;
- Зимою деньок, як комарів носок;
- Зимою добре, а літом ще краще;
- Кільця довкола місяця — на сніг;
- Лиха тому зима, в кого кожуха нема;
- Мороз — аж іскри сипляться;
- Не той сніг, що мете, а той, що зверху йде;
- Синиця пищить — зиму вищить;
- Сонце блищить, а мороз тріщить;
- Такий мороз, аж зорі скачуть;
- То сніг, то завірюха, бо вже зима коло вуха;
- У місячні ночі сніг не тане.

Весняний цикл свят

Весняний цикл календарних свят та обрядів у середовищі українців мав особливе значення, адже він пов'язувався з найважливішою

життєвою справою – закладанням майбутнього врожаю. Тому люди за допомогою обрядів та ритуально-магічних дій намагалися всіляко прискорити прихід весни, тепла, дощу. Цей період – іще й пробудження природи і людських почуттів, а тому весняна обрядовість спрямовувалася на розваги молоді, ворожіння, оберегові дії.

Весняні свята мали особливі ритуали, головними серед яких були зустрічі весни; закликання тепла; вітання пробудженої природи; здобрення духів поля та дому; звертання до землі, щоб дала щедрий урожай; піднесення і оспівування глибини людських взаємин.

15 лютого – Стрітєння Господнє. У народному побуті Стрітєння здавна сприймається як зустріч зими з весною. Казали, що в цей день весна зиму зустрічає, заморозити її хоче, та сама лиходійка, тільки

потіє». Вважалося, що наслідки зустрічі можна споглядати тільки під полудень: якщо сонце, значить літо перебороло, а як завірюха – зима. Існував обряд освячення води та свічок, які вважалися оберегом від грози, саме тому у свята ще одна назва – Грімниця. Зі Стрітєнням пов'язана низка прикмет:

- Якщо на Стрітєння немає сонця – чекай суворих морозів;
- Якщо на деревах іній – зародить добре картопля і гречка;
- Як капає зі стріх, так капатиме з вуликів.

В цей день дівчата на перших прогалинах співали закличні веснянки: «Весна, весна красна! Прийди, весна з радістю, з великою милістю».

Напередодні початку Великого Посту – М'ясопiсний тиждень. Масляна - народна назва свята, а ще Масляниця, Сирна недiля (припадає на лютий-березень, у 2015 році з 16-по 22 лютого). Масляна – свято на честь весняного пробудження природи, яке складається з трьох частин: зустріч у понеділок, кульмінаційна частина, або «перелом» у «широкий» четвер та « прощальна недiля». Кожен день Масляної має своє призначення і свою назву: понеділок – зустріч(ходять в гості до родичів); вівторок – загравання(дівчата та парубки заграють один до

одного, веселяться), середа - ласун(тещі запрошують на вареники на млинці своїх зятів), четвер – розгул, перелом(пік свята);п’ятниця – тещині вечірки (зяті запрошують своїх тещ у гості); субота – зовищені вечорниці(невістка запрошує в гості своїх родичів); неділя – Прощена неділя, проводи Масляної. Щедра трапеза, що супроводжувала Масляну, уособлювала магію родючості. Люди колись говорили: «Масляна, Масляна, яка ти мила – якби ж тебе сім неділь, а посту – одна». Бо ж, як відомо, Масляна це останній тиждень перед Великим постом, який триває перед Великоднем сім тижнів. У сучасному житті своє місце знайшло трансформоване свято Весни(або проводи Зими), що увібрало в себе чимало рис давньої слов’янської Масляної. Розважальну частину свята складають народні ігри та звичаї. Часто використовуються елементи обрядової традиції – спалення опудала

Зими, рядження, календарні пісні-веснянки, театралізовані сценки.

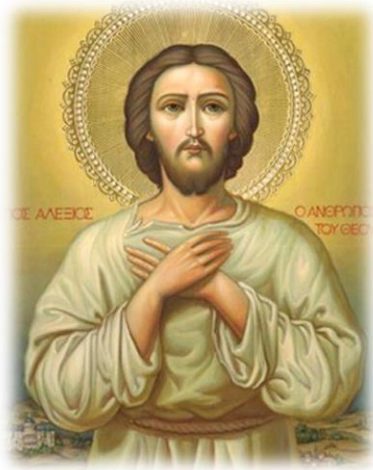
14 березня – Явдоха-плющиха.

За юліанським календарем, це був початок весни – 1 березня. Народна назва цього свята - Явдоха- Веснівка. За народним повір’ям , саме ця жінка опікується у Бога весною. У цей день люди особливо пильнували, якою буде погода, щоб спрогнозувати весну і літо. Сіяли розсаду у горщиках, вірячи,що посіяне на Явдоху не постраждає від морозу. Пекли обрядове печиво, яке називалось веснянками, і при цьому співали. Заносили до хати талу воду,

вмивали нею діток – на здоров’я, на силу.

22 березня – Сорок святих, або Сорок мучеників. Сорок святих – друга зустріч весни. Вважається, що з цього дня має розпочатися справжня весна – адже наставало весняне рівнодення. Хоч цей день і вважався провісником весни, але люди вірили, що ще може бути сорок приморозків. День масового прильоту птахів. Випікали печиво – сорок так званих жайворонків, схожих за формою на пташок, варили сорок вареників або пекли сорок пиріжків.

30 березня – День Преподобного Олексія. Народна назва свята - Теплою Олексі. Цей день вважався справжнім весняним – скресала крига, починалися весняні повені. У це свято ніхто не працював, стежили за погодою. Примічали: який у цей день ранок – такою буде весна, який день – таке літо, який вечір – така осінь. Цим спостереженням довіряли, вважали правдивими.

7 квітня – Благовіщення Пресвятої Богородиці. Благовіщення - третє за значенням народно-релігійне свято після Великодня і Різдва Христового. В народі одержало назву «третьої зустрічі весни». Вважається, що в цей день весна остаточно поборолла зиму. Всяку працю цього дня заборонялося. В народі казали: « дівка коси не плете, птиця гнізда не в'є». Відзначали яка погода на Благовіщення, така й на Великдень.

Великдень у народі завжди вважався головним весняним святом. Інші назви свята – Пасха, Паска, Світле Христове Воскресіння. У 2015 році припадає на 12 квітня. Звичай Великдень відзначають не раніше 4 квітня та не пізніше 8 травня. У Великодніх звичаях поєднуються три культури – культ роду, культ весняного сонця і культ Христа, який приніс людям ідею Воскресіння – ідею духовного й фізичного відродження. Великдень – це

цілий обрядовий цикл, що включає: Страсний тиждень, котрий в свою чергу поділявся на Вербну неділю(за тиждень до Великодня) і Чистий четвер. У неділю, яку називали Вербною в церкві святити вербні гілки. Повернувшись з свяченими гілками додому, вдаряли ними усіх, примовляючи: «Не я б'ю – верба б'є, за тиждень Великдень». Чистий четвер пов'язувався з очищувальними обрядами і особливо був насичений магічними та символічними діями. У Великодню суботу робили крашанки, тому що за народним віруванням, яйця пофарбовані у п'ятницю псуються, а зроблені в суботу зберігаються протягом всіх свят. Звичай робити писанки існує в Україні з давніх-давен. Орнаменти писанок навіть важко підрахувати: це і небесні світила, і рослинний світ, і тваринний світ, а також знаряддя праці, побутові предмети. Важливим моментом у підготовці до свята був ритуал випікання паски, який припадав звичайно на п'ятницю або суботу. Пекти паски намагалися наодинці, щоб ніхто не зурочив обрядовий хліб, який не можна було споживати без посвячення. З цим пов'язане прислів'я: «Ждали, мов свяченої паски». Як правило пекли стільки пасок, скільки було членів сім'ї, або й більше, щоб було чим пригостити всіх гостей і близьких. У перед великодню ніч Всеношна служба, найурочистіший її момент настає опівночі, коли священник сповіщає, що Христос Воскрес, а всі присутні відповідають: «Воістину воскрес». Після церковної служби люди розходяться по домівках і починають «розговлятися». Спочатку їли свячену паску, яйця, крім цього освяченими можуть бути

ковбаса, риба, сир. Великдень вважався сімейним святом тому в гості майже не ходили. Лише молодь збиралася в центрі села, дівчата водили хороводи, а підлітки, набравши крашанок, грали в «навбитки». На Великдень треба зробити 7 добрих справ або подарувати 7 подарунків. Не можна брати і давати у борг.

Прислів'я, приказки та народні прикмети про весну

- Весна — наші батько й мати;
- Весна кличе в поле;
- Весна красна квітками, а осінь — пирогами;
- Весняний день рік годує;
- Весняне сонце як дівчини серце;
- Високо і швидко пливуть у небі хмари — на гарну погоду;
- До першого грому земля не розмерзається;
- Довгі бурульки — на тривалу весну;
- Ластівки низько літають — дощ обіцяють;
- Побачив шпака у дворі — знай: весна на порі;
- Ранні ластівки — щасливий рік;
- Сині хмари — на тепло;
- Сій вчасно — вродить рясно;
- Сонце гріє, сонце сяє — вся природа воскресає;
- У квітні погода один день блисне, а сім днів кисне;
- Чайка сідає на воду — чекай доброї погоди;
- Якщо птахи в'ють гнізда на сонячному боці дерев — на холодне літо;
- Якщо у березні вода не тече, у квітні трава не росте

Літній цикл свят

Найбільш різноманітним, колоритним є літній обрядовий цикл. Серед його основних свят: Зелені свята (Трійця), Купайла (Івана Купала), Петрів день (святих Петра і Павла). В основі літньої обрядовості лежав культ рослинності і магія заклинання майбутнього врожаю. Оберегом від злих сил була зелень – «кличання». Тому церкви, хати, господарчі будівлі прикрашали («кличали») зеленню дерев. Ключовими в літньому обрядовому циклі були два поняття: вода і рослини. Саме коло них вибудовувалися обрядові і магічні дії,

пов'язані з шануванням сонця, рослинності, предків і покликанні забезпечити врожай.

Свята Трійця. П'ятидесятниця (Зелені свята). Святкується Трійця на 50 день після Великодня, у неділю. У 2015 році припадає на 31 травня.

Основа троїцької обрядовості – культ рослинності, що в цей час починає розквітати. Майже в усіх давніх народів гілля та квіти були прикрасою. Гілля встромляли в стріху, на ворота, біля вікон, за ікони. Усілякі урочисті процесії супроводжувалися носінням зеленого гілля, що в далекі часи було загальнозрозумілим символом: гілка маслини – символом миру, лавра – перемоги та слави, дуба мужності. Свято триває три дні. Першого дня (неділя) – дівчата йшли в поле або ліс, сплітали вінки і тримали їх до Петрівки, а у деяких регіонах пускали їх водою – якщо

вони сходилися, то в цьому році буде шлюб, щастя, а потоне – біда. В понеділок поминальний день: шли до церкви, а потім на кладовище; також обходили поля з корогвами. Третій день – кожний регіон відзначав по - своєму («водити Тополя», «водити Вербу», «водити Куста»). Від Трійці розпочинався період посту Петрівка. На першому його тижні на значній території України відзначали розигри або русалії. Побутувало повір'я, що у цей час русалки виходили гуляти, водили хороводи і заманювали парубків і дівчат. Особливо небезпечними русалки вважалися у четвер – Русалчин Великдень. Тому у цей час не купались у річках і озерах, а виходячи з села, брали з собою полин для захисту. Поширеним був обряд проведів русалок.

7 липня відзначається Свято Івана Купала. Одне із найдавніших і улюблених в народі. Купальським звичаям притаманні язичницькі елементи культу сонця, аграрної магії, обрядів очищення. Це час найкоротших ночей і найдовших днів, коли життєві сили природи досягають свого

апогею, а, за народними повір'ями, трави і квіти набирають найбільшої сили, дозрівають овочі й хліби, землероби готуються до жнив. Обрядові ігри та вірування супроводжувалися купальськими піснями, веселими забавами, хороводами, плетінням вінків та гаданнями, розкладанням багаття, купанням та обливанням водою. Найважливіший момент купальського свята – стрибання молоді через вогонь, що нібито сприяло очищенню від хвороб та гріхів. Купальська ніч вважалася чарівною, тому дівчата у цей час ворожили на свою долю. Ворожили звичайно за допомогою вінків, сплетених з польових і садових квітів, їх пускали в річку й спостерігали, як вони плывуть. З того, куди поплив вінок, судили, куди дівчина заміж піде.

12 липня святкується день Петра і Павла. Петрів день – свято сонця. День убуває, жара прибуває, розпал літа. Випікали обрядове печиво – мандрики. У народних уявленнях цей день тісно пов'язується з купальськими звичаями. У цей день зозуля перестає кувати, у цьому зв'язку

відоме прислів'я:»Зозуля кує тільки до Петра, а потім мандрикою вдавиться». Після цього дня припиняли співати солов'ї.

Прислів'я, приказки та народні прикмети про літо

- Бджоли раді цвіту — люди літу;
- Буде той голодний, хто жнивами холодочку шукає;
- Від дощу на воді бульбашки — на тривалу негоду;
- Улітку один тиждень рік годує;
- Уранці трава пахне дужче, ніж завжди,— на дощ;
- Горобці в пилюці купаються — на дощ;
- Готуй улітку сани, а взимку — воза;
- Летить літо, як на крилах;
- Літо сухе, спекотне — зима малосніжна, морозна;
- Не засушиш насіння — сушитимеш голову;
- Не той урожай, що на полі, а той, що в коморі;
- Опеньки з'явилися — літо скінчилось;
- Павук щосили плете павутиння — на суху погоду;
- Перший туман літа — перша грибна прикмета;
- Пізні цвітіння горобини — на пізню осінь;
- Прийде літо — все розмаїте, прийде зима — нічого нема;
- Прийшли Зелені святки — не ховайся в кутки;
- Прийшов липень до хати — нема коли спочивати;
- Серпень збирає, а зима поїдає;
- Туман уранці стелиться по воді — день буде сонячний;
- У першій половині серпня погода стала — буде зима довготривала.

Осінній цикл свят

З циклом осінніх свят пов'язані звичаї, приурочені до збору врожаю. Багато дослідників вважають що осінній обрядовий цикл охоплює період від перших серпневих днів (2 серпня – свято пророка Іллі) до зимового посту Пилипівки (27 листопада).

В осінньому циклі свят відображено головну турботу – забезпечення родючості полів, плодючості худоби. Жнивварські звичаї та обряди групувалися коло трьох свят – святого Іллі, Маковії і Великого Спаса.

2 серпня відзначається День Святого Пророка Іллі. За язичницькою міфологією, Ілля – це Перун, тому і оспівується він як

сівач озимого посіву. З особою цього святого пов'язана була віра у його вплив на врожай.

Від цього дня бувають так звані «горобині ночі» - нічні грози з блискавками і громом. В народі казали, що Св. Ілля по «небесному мосту в колісниці їде», проходить полями й орудує блискавицями і громом: «Куди махне, жито росте, жито, пшениця і всяка пашниця». Вважалося, що після Іллі не можна вже купатися й збирати рої і треба оберегатися

від блискавиці. Закінчується календарне літо. Починається озимий посів жита й пшениці.

Прикмети на Іллю:

- У цей день до обіду літо, а по обіді осінь.
- Жнива кінчаються – осінь починається.
- На Іллі – новий хліб на столі.

14 серпня відзначається Маковія(Перший спас, Медовий спас).

За переказами, князь Володимир саме в цей день прийняв хрещення, тому у стародавньому Києві 14 серпня освячували воду в Дніпрі, і називали цей Спас «Спасом на воді». Маковій вважався дівочим та дитячим святом, юнь у цей день не працювала. За давнім звичаєм, на Медовий Спас віруючі

приносять у храми мед для освячення. Цього дня у храмах освячують букети з трав та квітів – «маковійчики». Здавна вважалося: якщо не освятити квіти на Маковія, то не буде квітнути господарство. Вважалося, що велику силу мав освячений мак, як звичайний городній, так і дикий. Його використовували для охорони оселі, худоби від нечистої сили. Обрядовою їжею на цей день були «шуліки». Готували

їх так: пекли коржі(пшеничне борошно змішували з молоком або сметаною, додаючи яйця, соду, сіль), ламали на дрібні шматочки в макітру і заливали перевареною водою з медом чи цукром та розтертим маком. Ця їжа досить смачна, а особливо її любили діти.

19 серпня – Преображення Господнє (Другий Спас). Ще одна назва свята Спас Великий. Народна назва - Яблучний Спас. З трьох

Спасів Яблучний Спас є найголовнішим. До цього дня вже мають бути зібрані всі зернові, тому Другий Спас відзначали як свято врожаю – кінець літа. На Спаса в церкві святостили стиглі яблука, виноград, ріпу, калачі з борошна нового врожаю. На святковому столі обов'язково мали бути всі дари природи – новий хліб, овочі, фрукти, гриби, мед. Їсти яблука і груші до цього дня вважалося великим

гріхом. Це був останній день заготівлі лікарських трав. Освяченими у церкві травами лікували різні хвороби, відварами сон-трави рятували безсоння. На яблучний Спас годилося пригощати жебраків і хворих, незалежно від того який був урожай. В народі казали : «Хто на Спаса жебрака пригостить урожаєм, у того наступний рік буде багатим». За народною прикметою Яблучний Спас прогнозував, якою буде погода у січні. Якщо день дощовий – то і взимку слід чекати на опади.

29 серпня – Горіховий спас (Третій Спас). Народна назва свята – Хлібний Спас, Полотняний Спас. У цей день вперше пекли пироги із зерна нового врожаю. З третього Спасу починався збір лісових горіхів. Починається відліт ластівок.

Вважалося, що ті, хто одружуються на Третій Спас, будуть щасливі і багаті. Цього дня господарі переходили до торговельних справ. Починалася торгівля полотном. У народі говорили: «Перший Спас – на воді стоять, Другий Спас яблука їдять, Третій Спас – на горі полотна продають». На Горіховий Спас із ліщини заготовляли віники для лазні. Вважалося, що з їхньою допомогою зцілювалися від найважчих хвороб. І сушити такі віники потрібно було подалі від віників із гілок інших дерев.

14 жовтня – Покрова Пресвятої Богородиці. Покрова – одне з

великих православних свят. В Україні це велике народне свято. У багатьох селах на честь Покрови будували і освячували храми. До цього дня всі польові роботи мали бути закінчені, озимина посіяна, земля зорана.

Починали справляти вечорниці які тривали до Великодня. Покрова – це час переважної більшості весіль. Із давнини прийшло переконання, що як Покрова накриває траву листям, землю снігом, а воду льодом, так і дівчат повинна накрити вона шлюбним вінцем. Святу Покрову запорожці вважали своєю покровителькою, а значить і хоронителькою всієї України. Саме на Покрову молоді вояки складали військову присягу. Покрова набула значення не тільки релігійного, а й національного свята. Його урочисто відзначає й нинішнє українське козацтво.

9 листопада – День вшанування пам'яті Преподобного Нестора Літописця. В цей день відповідно до Указу Президента (№1241/97, від 6.11.1997р.) відзначається День української писемності та мови.

21 листопада – Собор Святого Архистратига Михайла (Михайлів день). У народній уяві цей святий – мужній лицар, який перемагає всі темні ворожі сили. Святого Михайла вважають покровителем столиці України – Києва. За звичаєм, на Михайла мисливці йшли до церкви й перед образом святого ставили свічку. Якщо в цей день випадав сніг, то люди казали: Михайло приїхав на білому коні.

**Народні прикмети та говірки,
пов'язані з днем св.. Михайла:**

- Якщо відлига – не жди санного шляху до Миколая,
- Якщо на Михайла вітер з полудня, то буде тепло і до пів грудня;
- На Михайла ніч ясна, значить, буде зима сніжна й красна.

Прислів'я, приказки та народні прикмети осені

- Восени багач, а навесні прохач;
- Восени день блисне, а три кисне;
- Восени і в горобця є питво;
- Восени й горобець багатий;
- Восени листопад швидко минув — чекай суворої зими;
- В осінній час сім погод у нас: сіє, віє, крутить, мутить, припікає й поливає;
- Осінній іній — на суху й сонячну погоду;
- Осінь збирає, а весна поїдає;
- Осінь усьому лік веде;
- Павутиння стелиться по рослинах — чекай суворої зими;
- Плети влітку рукавиці — в листопаді пригодиться;
- Як вересніє, то і дощик сіє;
- Як листя жовтіє, то поле сумніє;
- Якщо лелеки летять високо, не поспішаючи, буде гарна осінь.

Список використаної літератури:

1. Ворожейкіна О.М. Народні звичаї та обряди.-Х.: Вид. група «Основа», 2010.-223,[1]с.- (Серія «Позакласна робота».
2. Воропай О.І. Звичаї нашого народу[Текст]:нар-календарні звичаї, укр.нар.одяг, етнографічний нарис /Олекса Воропай; Худож. Оформлення І Бородаєвої-[Б.м];Унів. Вид-во ПУЛЬСАРИ, 2012.-632с.
3. Україна: Повна енциклопедія/Авт.-упорядники В.М.Скляренко, Т.В.Іовлева,В.В. Мірошнікова, М.О. Панкова; Худож.-оформлювач Л.Д. Киркач-Осипова.-Харків: Фоліо, 2007.-463 с.
4. Українські прислів'я і приказки [Текст]/ упоряд. Т.М. Панасенко.-Харків.ТОВ Бібліоколектор, 2012.-351 с.
5. Україна та українці: шкільна енциклопедія народознавства – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2009,-256 с.
6. Шкода М.Н. Традиції і свята українського народу. – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2007.- 384 с.

Зміст

I. Методичні поради.....	3
II. «Свята, традиції ,звичаї українського народу.....	13

Цвіт народної мудрості [Текст]: Методичні поради / Уклад.: З. Сербул.-
Ж-В.:КЗК «Жовтоводська ЦБС», 2015.-33с.: 31 фото.

Укладач:

Сербул З.І. –завідуюча методико-бібліографічним
відділом КЗК «Жовтоводська ЦБС»

Відповідальний за випуск:

Безрукава К.М. – редактор
КЗК «ЖЦБС»

Адреса бібліотеки:

**вул. 50 річчя Комсомолу, 8
м. Жовті Води, 52204,
Україна
тел/факс (05652) 2-71-97**

Е-mail: cbszv@ukr.net

Сайт: www.zhv-cbs.edukit.dp.ua

